

AUDIOVIZUÁLIS DOKUMENTUMOK AZ ADATBÁZISOKBAN

COTY, Patricia Ann: The status of audiovisual materials in networking (Special Libraries, vol. 74, 1983, no. 4, pp. 246–253.) című írása alapján
SKALICZKI Judit tömörítése

Az audiovizuális dokumentumok révén az információ nem nyomtatott szavak útján jut a használóhoz. Az információhordozó lehet mozgófilm vagy videokazetta, az információ megjelenhet mágnesszalagon vagy hanglemezen, de lehet számítógép által előállított computergrafika is. A nyomtatott és az av-dokumentumok között az alapvető különbség az információ tárolásának módjában van. Ez is az oka annak, hogy az av-dokumentumok még nem olyan természetes elemei az adatbankoknak, a számítógépes könyvtári hálózatoknak, mint a könyvek vagy a folyóiratok. Az audiovizuális dokumentumok bibliográfiai számbavétele nincs még megszervezve, s így sok esetben sem a könyvtáros sem a könyvtárhasználó nem tud az av-dokumentum létezéséről. A megoldatlanság a következő okokra vezethető vissza: az audiovizuális gyűjtemények nem a hagyományos könyvtári gyűjteményen belül alakultak ki először, a feldolgozásuk olyan új feladatok elé állította a könyvtárosokat, amelyekkel nem akarnak, vagy nem tudnak megbirkózni és nem utolsósorban a dokumentumok létrejöttét nem követte e dokumentumok elnevezése körüli terminológiai zavar is: audiovizuális (av), nemhagyományos, nem-nyomtatott dokumentum, média (Ez a bizonytalanság egyben a tipizálás, csoportosítás bizonytalanságát is tükrözi, hiszen vannak olyan könyvtárosok, akik például a mikroformátumú dokumentumokat is az av-dokumentumok közé sorolják.)

Az audiovizuális dokumentumok gyűjtésében és használatában döntő fordulatot az 1976-os év hozott. Ekkor jelent meg egy tervezet e dokumentumok széles körű felhasználásának biztosításáról az NCLIS – National Commission on Libraries and Information Science (Könyvtár és Információtudományi Országos Bizottság) és az AECT – Association for Educational Communications and Technology (Oktatástechnológiai és Kommunikációs Bizottság) közös munkájaként. A tervezet az országos könyvtári és információs szolgáltatás rendszerét kívánta kialakítani. Legfontosabb megállapítása az volt, hogy az audiovizuális dokumentumok a nemzeti bibliográfiák lényeges elemei, tehát a bibliográfiáknak ezeket a dokumentumokat is regisztrálniuk kell.

Bár a tervezet megírásának évében már több mint 40 olyan számítógépes hálózat működött, amely audiovizuális dokumentumokat is tartalmazott, ezek zömében egyénileg kialakított dokumentumleírási szabályzatot, és tárgyszavas tartalmi feltárást alkalmaztak, így csak egyharmaduk volt kompatibilis a MARC formátummal.

Az audiovizuális dokumentumok országos adatbázisának létrehozásakor alapvető követelmény, hogy a dokumentumleírás egységes elvek szerint készüljön az ISBD/NBM alapján és a géprevitel a MARC formátum szerint történjen.

Az országos adatbank haszna igen sok területen megmutatkozik majd: a tájékoztatásban, az állományalakításban, a dokumentumleírásban, a dokumentumok szerelésének egységesítésében, a gyarapodási jegyzékek és lelőhelyjegyzékek készítésében. A könyvtárakon kívül az egyéb gyűjtemények vezetői is olyan adatokhoz jutnak majd, amelyek további gyűjteményszervezési kérdésekhez nyújthatnak segítséget, vagy amelyek a kereskedelmi cégek, és a könyvtárellátó intézmények számára megkönnyítik a piackutatást.

Néhány sikeresen működő számítógépes hálózat és adatbank áttekintése

NICEM. – A National Information Center for Educational Media (Oktatási Eszközök Országos Információs Központja) a dél-kaliforniai egyetemen működik. 1959-ben jelentetett meg először géppel előállított filmkatalógust, s két év alatt több mint 350 géppel előállított katalógust készített az amerikai egyetemek és iskolák számára. A tételeket három forrásból is gyűjtik: a Library of Congress-től, a filmek gyártóitól és a hálózatban résztvevőktől. A dokumentumleírás az AECT – Association for Educational Communications and Technology által a nem nyomtatott dokumentumok leírására kidolgozott szabályzat, valamint az ALA katalogizálási szabályzata alapján történik. A NICEM adatbázisából több mint félmillió tételt lehet elérni online kapcsolattal, de a tételek kötetkatalógusokban és mikroformában is megjelennek. Az adatbázis filmeket, filmcsikokat, diafilmeket, transzparenszeket, hangkazettákat, videokazettákat, hanglemezeket tartalmaz. Az adatbázis bibliográfiai forrásként használható, a dokumentumok lelőhelyéről, a kölcsönzés módjáról nem tájékoztat.

CUFC – A Consortium of University Film Centers (Egyetemi Filmközpontok Társulása) ötven filmkölcsönző központ társulásából alakult gyűjteményük összehangolt fejlesztése érdekében. Az adatbank a résztvevők állományában meglévő bibliográfiai dokumentumok adatait tartalmazza, amelyet nyomtatott formában a Bowker cég is megjelentetett 1977-ben Educational Film Locator címen. A kiadvány 1981. évi bővített kiadása 50 000 16 mm-es film bibliográfiai adatait és kölcsönzési lehetőségeit közli. A tételek annotációt és értékelést is tartalmaznak.

AVLINE. – A National Library of Medicine és az Association of American Medical Colleges (Országos Orvosi Könyvtár és az Amerikai Orvosi Társulások Szövetsége) együttműködéséből jött létre az audiovizuális dokumentum adatainak olyan tárolási és visszakeresési rendszere, amely felöleli az orvostudomány, az egészségügy, az ápolás és a kapcsolódó egyéb biomedikális tudományok egészét. Az így megszervezett rendszer, az AVLINE (Audio Visual On-Line) a MEDLINE adatbázis része. Az AVLINE igénybe vehető online módon, telefonon, illetve postai úton az Országos Orvosi Könyvtárból. Az adatbázis több mint 10 000 tételt tartalmaz, amely havonta 100–200 tétellel nő. A tételek címfelvételeit tömörítvények és minősítések egészítik ki. Az adatbázisban az audiovizuális dokumentumok minden fajtája megtalálható: film, video, hangkazetta, diafilm,

transzparens, modell stb. A MEDLINE hálózatban több mint 1500 egészségügyi iskola (felső- és középszintű), valamint kórházak, kutatóintézetek, egészségügyi szervezetek vesznek részt.

AGRICOLA. Az adatbázis 1970 óta tartalmazza a National Agricultural Library (Országos Mezőgazdasági Könyvtár) katalogizált, indexelt adatait. Az élelmezésre és a táplálkozásra vonatkozó adatokat az FNIC-ből – Food and Nutrition Information and Educational Resources Center (Élelmezési és Táplálkozási Információ és Oktatás Kutatóközpontja), a mezőgazdasági közgazdaságtudományra vonatkozó adatokat pedig az Americal Agricultural Economics Documentation Centertől (Amerikai Mezőgazdasági Közgazdaságtudományi Dokumentációs Központ) kapják. Az adatbázist a Mezőgazdasági Könyvtár állítja elő. Az adatbázis a mezőgazdasági és az ezzel kapcsolatos tudományok egészét átfogja. Az FNIC kb. ezer mozgófilm, filmszék, dia, hangkazetta, videokazetta és diagram tételeit tartalmazza.

NFBC – A National Film Board of Canada (Kanadai Országos Filmigazgatóság) és az UTLAS – University of Toronto Library Automation System (a Torontói Egyetem Gépesített Könyvtári Rendszere) 1978-ban kezdte el közös munkáját. Céljuk az igényelt kanadai audiovizuális dokumentumok használatának teljeskörű biztosítása. Ezzel a szolgáltatással a könyvtárosoknak és a filmszakmában dolgozóknak egyaránt segítséget adnak az av-dokumentumok kiválasztásához, beszerzéséhez és használatához. Az adatbázisba betáplálható adatok gyűjtését 1978-ban kezdték meg, az UTLAS-hoz tartozó és jelentős audiovizuális gyűjteménnyel is rendelkező nagykönyvtár adatai alapján. Azokat az adatokat gyűjtötték össze, amelyekeken közreadóként vagy forgalmazóként előfordult az NFBC neve. Az ismétlődő tételek kiszűrése után a fennmaradt adatokat a MARC formátumnak megfelelően, az AACR előírásai szerint ill. az ISBD szerint kerültek be az adatbázisba. A tételeket a PRECIS alapján indexelték. Az egységesítésnek köszönhető, hogy az adatokat az UTLAS rendszerhez tartozó könyvtárak bármelyikében lekérdezhetik a központi adatbázisból.

Az OCLC (Online Computer Library Center) 1976-tól tartalmazza az audiovizuális dokumentumok adatait is. 1982-ben már 200 ezer cím körül mozgott ezek száma. A rendszer alkalmas a könyvtárközi kölcsönzés bonyolítására, de a dokumentumok csupán szerzők, címek, sorozatok szerint kereshetők vissza, szakrendi csoportosítása ugyanis nincs. Említésre érdemes még az RLIN – Research Libraries Information Network (Tudományos Könyvtárak Információs Hálózata) és a WLN adatbázisa – Washington Library Network (Washingtoni Könyvtári Hálózat), mert ezek is jelentős számú audiovizuális dokumentumot tartalmaznak.

Az NCLIS és az AECT 1976-ban megjelent tervezte az előzetes vizsgálódások eredményeit így foglalta össze: az audiovizuális dokumentumokkal való munka nem fejlődött együtt a könyvtárakkal, a bibliográfiai egységesítés elmaradt, s ez megnehezítette a dokumentumok részvételét a számítógépes könyvtári rendszerekben; az egységesítést nehezíti még az a tény is, hogy igen különbözőek a már kialakult feldolgozási gyakorlatok.

A sok nehézség és hátráltató körülmény ellenére léteznek már olyan, a feldolgozást és szerzeményezést megkönnyítő lehetőségek, amelyek hosszú távon elősegíthetik e dokumentumok országos számítógépes hálózatának megteremtését.